

LBRIS

We know
books

Seria
„AVRAM IANCU” DUPĂ BICENTENAR

Omagiu editorial
Eroului deplin al națiunii române

sub egida:

Institutul de Istorie „George Barițiu”
al Academiei Române

Fundația Transilvania Leaders

DUMITRU CAUC

AVRAM IANCU

MARTIRUL IDEALULUI NAȚIONAL

Cluj-Napoca
2025

Colecția
ISTORIE CONTEMPORANĂ
coordonată de
Prof. univ. dr. VASILE PUȘCAȘ

© **Editura Școala Ardeleană, 2025**
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel. 0364-117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,
redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel./fax 0364-117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro,
esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

★ **Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**
CAUC, DUMITRU

Avram Iancu : martirul idealului național / Dumitru Cauc. - Cluj-Napoca :
Editura Școala Ardeleană, 2025
Conține bibliografie
ISBN 978-630-314-264-7

929
94

Editor: Vasile George Dâncu
Copertă: Adriana Miclăuș
Redactor: Toni Chira
Tehnoredactare: Cristina Braiț

Cuprins

PRECUVÂNTARE / 7

GÂNDURI DE SEPTEMBRIE... / 11

I. CULTUL ADUNĂRII DE LA BLAJ

Sub făclia speranței. Adunarea de la Duminica Tomii (18/30 aprilie 1848) / 19
Marea Adunare Națională de la Blaj (3/15 mai 1848) / 31
Cultul Adunării Naționale de la Blaj / 38
S-a arătat lumii că suntem, că voim să fim și că vrednici de a fi suntem / 43

II. CULTUL LUI AVRAM IANCU

Mai întâi s-a născut legenda... / 53
Un glas ei mai așteaptă și sar ca lupi în stâne / 59
Între Scylla și Caribda / 66
La arme, dară, fraților, la arme! / 74
Între cheremul politicii vieneze și amenințarea pierderii de sine
a vieții naționale / 88
Iarăși la începutul sfârșitului / 112
Flacăra sfântă a libertății naționale / 119
Transilvania se face cu totul țară românească / 122
O, trădarea, trădarea... / 128
Trădarea și mucenicia stăteau la ușa moșului / 132
Peste Apuseni plutea trădarea trădării / 138
Mai întâi, Hatvani / 142
Soarta unui nefericit „făcător de pace” / 147
Să fugă cine cum poate / 152
Să piară cine nu vrea să se supună! / 157
Împlinirea dorinței unui tânăr revoluționar maghiar / 164

Ce a fost a fost, acum e prea târziu... / 168

Marea dezamăgire / 177

Precum Horea, la împăratul / 184

Să se decoreze mai întâi națiunea cu împlinirea promisiunilor / 190

Încă în vuietul lumii / 196

Wo ist der Iancu? / 198

Vulturul de pe Detunata țintit drept în inimă / 209

O umbră regală străbătând potecile Apusenilor / 213

Carpați, regele vostru a murit! / 225

Sub necruțătoarea judecată a timpului și a oamenilor / 230

O națiune și regele ei închinându-se Regelui Munților... / 256

Fericit rege, fericit popor! / 286

III. APOSTOLI AI LIBERTĂȚII ROMÂNILOR

Scurtă zicere / 295

George Barițiu, steaua deșteptării românismului / 296

Andrei Mureșanu, profetul idealului poporului român / 309

Simion Bărnuțiu, regeneratorul spiritului libertății naționale / 317

Timotei Cipariu, erudiție și trudă în folosul înălțării nației / 331

Al. Papiu-Ilarian, evanghelistul libertății neamului / 344

Axente Sever, un suflet nobil în zale de oțel / 363

August Treboniu Laurian, evanghelistul educării poporului / 376

CONCLUZII / 391

CONCLUSIONS / 397

BIBLIOGRAFIE / 403

DATE DESPRE AUTOR / 409

PRECVÂNTARE

Cartea de față este o pledoarie pentru cultul neamului, nevoia scrierii ei a fost a dascălului din noi, care, timp de peste patru decenii, a cuvântat cu sinceritate despre faptele umane în desfășurarea și înlănțuirea lor temporală și cauzală.

Cartea este un dialog al sinelui cu grăbirile contemporanilor, pentru care „boltirile” trecutului au mai puțină rezonanță. Trăim într-o lume caracterizată prin viteză, în care vechile paradigme de cercetare și scriere a istoriei naționale nu-și mai găsesc rostul, locul luându-l felurite alte mijloace de informare, unele cu vădite interese de persuasiune. A apărut un „concurrent” neloial științei istorice, adevărului opunându-i-se scenariile, voințele individuale sau opțiunile politice de moment sau castă. În plan societal și în mentalul colectiv a avut loc o răsturnare de valori, generând mișcări de asumare a unor noi identități. Pentru „legitimarea” acestora se deschid noi „șantiere” de cercetare, dar „arheologii” îndrituiți pentru o atare muncă de multe ori provin din domenii care nu au nimic în comun cu scoaterea la lumină și zicerea adevărului istoric. Subscriem crezului care îndeamnă la spunerea cu onestitate a acestuia.

Avem nevoie acută să rostim istoria pornind de la mersul lumii contemporane, dar înfățișând curgerea noastră prin timp cu acel foc care a întreținut speranța în vremurile de cumpănă, cu vorbirea limpede și așezată a truditivilor fericiți ai limbii și a brăzduitorilor câmpiilor și dealurilor. Dacă pentru idealul fericirii universale, direcția actuală a lumii contemporane este integrarea, toți indivizii trebuind să lucreze și să lupte împreună, este nevoie ca fiecare parte a acestei construcții să aducă în ea ce are mai valoros, adică naționalitatea, patria. Iar patria este tot ceea ce iubim mai mult. Iubirea, spunea

Vasile Goldiș, „nu are sezon”, aceasta producându-se „prin istorie, prin conștiința intereselor comune, prin trecutul comun, prin bucuriile comune, mai vărtos prin suferințele împreună, prin nădejdea tuturor într-un viitor mai fericit, prin conștiința solidarității naționale, prin idealul național”.¹ Pledăm pentru stăruirea în izvorul trăinicieii noastre în acest spațiu, care este înamorarea de națiune. Or, unde găsești cele mai multe mărgăritare ale amorului de națiune decât în generația anului '48, ele constituind bolta cultului național?

Scrisă în ultimii doi ani, germenii acestei cărți au fost cu multe decenii în urmă, când, în grădina lui Akademos din Cluj, în lecturile multe și fecunde la care fusese în demnați noi, studenții, de către spiritele prealuminate ale acesteia, am făcut cunoștință cu lucrările așezate și stăruitoare ale istoricilor George Barițiu, David Prodan, Silviu Dragomir etc. Din aceste lucrări, și din arsura sufletului marilor magiștri din grădina de nestemate clujeană, am luat focul, care mi-a încălzit apoi toate întreprinderile de pe terenul educațiunii, acestea întotdeauna purtând aroma și spiritul naționalității. Din această fericită îngemănare a izvorât și pelerinajul în Munții Apuseni, panteonul neamului românesc, din anul 1978, alături de 10 elevi din Damianul Sadovei, județul Dolj, experiența acestuia regăsindu-se în definirea tonalității față de rostirea cuvântului NAȚIUNE și-n unele din slovele din această carte.

Acest demers a fost precedat de publicarea unor articole de presă, privitoare la „mărgăritarele” cultului național, în revista *Dor de infinit* din București și în cotidianul *Gorjeanul*. Având în vedere declararea anului 2024, „Anul Avram Iancu”, în paginile cotidianului *Gorjeanul* și-a găsit locul foiletonul *Bicentenarul Avram Iancu*.

Fiind rezultatul unui demers jurnalistic, în preajma și-n anul comemorării bicentenarului marelui erou, cartea este scrisă cu instrumentele și tehnicile istoricului, pe toată întinderea ei răzbătând concepția acestuia despre faptele la care se face referire, fiind vizibilă

¹ *Transilvania*, LV, nr. 1-2/1 ianuarie 1924, p. 2.

intenția autorului de prezentare a acestora în folosul educațiunii și a întăririi conștiinței de neam.

Cartea are trei părți, autorul pledând pentru o structură flexibilă, titlurile capitolelor și subcapitolelor izvorând din însăși derularea evenimentelor. Lucrarea noastră evocă o epocă și un erou a cărui legendă va străbate veacurile și mileniiile.

Prima parte, *Cultul Adunării de la Blaj*, este de fapt integrarea lui Avram Iancu epocii care-l cerea și căreia el i s-a dăruit cu totul. La Adunarea Națională din 3-5 mai 1848 de la Blaj „am arătat lumii că suntem, că voim să fim, și că vrednici de a fi suntem”. În a doua parte, cea mai mare ca întindere, *Cultul lui Avram Iancu*, într-un limbaj accesibil, am urmărit nașterea legendei și apoi a cultului, prezentând faptele așa cum au fost descrise de Avram Iancu și tovarășii săi de idealuri, lupte, bucurii și suferințe, dar și de mentalul colectiv al vremii, reflectat în presa acelor ani. Dezamăgiți de felul în care, din diferite motive, în ultimele decenii cultul marilor eroi ai nației s-a diluat, am prezentat pe larg momentul apoteotic în care cultul lui Avram Iancu a atins apogeul, acela fiind centenarul nașterii Regelui Munților.

Cea de-a treia parte a cărții, *Apostoli ai libertății românilor*, titlu sugerat de lectura lucrării *Oameni cari au fost* de Nicolae Iorga, prezintă, fără prea multă pedanterie, sintetic, șapte nestemate ale cultului național, care-l însoțesc pe Avram Iancu în panteonul neamului românesc (George Barițiu, Andrei Mureșanu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, Al. Papiu-Ilarian, Ioan Axente Sever și August Treboniu Laurian). Micro-monografiile celor șapte „mărgăritare” ale cultului național sunt o pledoarie pentru amorul neîmputinat față de națiune, cărturărie, devoțiune, râvnă, perfecțiune și apostolat, fiecare în sfera-i fiind un model de idealitate.

În fundamentarea aserțiunilor din cuprinsul cărții, autorul s-a bazat pe lectura publicisticii vremii, începând cu anul 1838, pe culegeri de documente editate și un număr apreciabil de cărți și

reviste. Pentru a-l pune pe cititor în haina cercetătorului, autorul a considerat utilă inserarea unor paragrafe extinse din textele scrise cu nerv, amor de naționalitate și apostolat de contemporanii evenimentelor, acesta putând să tragă singur concluzii.

În funcție de natura evenimentelor descrise, am alternat limbajul sobru, specific științei istorice, cu un limbaj mai degajat, pe alocuri cu nuanțe literare, scopul fiind prezentarea unei imagini vii a epocii, a lui Avram Iancu și a celorlalți apostoli ai evangheliei libertății românilor din Ardeal.

Notele de subsol, multe cu explicații suplimentare, și bibliografia selectivă sunt folositoare celor care vor dori să deschidă alte piste ale cercetării. Fără să alterăm fluiditatea discursului, ici-colo, în cuprinsul lucrării, după glasul inimii și al spiritului, am inserat considerațiuni personale, acestea fiind ecouri ale simțămintelor civice și naționale, izvorâte din adorația față de Avram Iancu și epoca sa.

Adorație perpetuă memoriei „acestui mare martir între martirii noștri” și tuturor apostolilor libertății și fericirii nației!

august 2024

AUTORUL

GÂNDURI DE SEPTEMBRIE...

În multe locuri de pe pământ, în toate timpurile, chiar și azi, națiile zămislite de Dumnezeu au făcut strădanii să reziste furturilor. Liantul acestor strădanii a fost duhul iubirii de țărâmul unde le-au trăit strămoșii, iar acesta este etern. Cum fulgerul despică imensitatea văzduhului, așa și iubirea profundă de neam pune la pământ stihiiile răului și, după iarnă, aduce mereu primăvară, asigurând perenitatea. Iar ca să ducă peste veacuri aceste strădanii și iubirea ce le însoțește, Dumnezeu a făcut să răsară printre oameni poeți, pictori, cântăreți, istorici. Oricâte muze i-ar însoți, oricât de întinse ar fi coardele unei lire și oricât de virtuos ar fi cel care le face să tremure, ca să poată transpune în vers și să așeze pe un portativ trecerea unei etnii prin timp, trebuie să cutreiere cu pasul, cu ochii, cu mintea și cu inima fiecare colțișor din țărâmul numit ȚARĂ! Numai așa va înțelege dărnicia și farmecul muzei Clio!

Muza Clio a fost darnică cu țărâmul Apusenilor, căci izvoarele limpezi ale acestora, întinșii codrii de brazi, pietrele înroșite de sângele moșilor, dar și ale dușmanilor, buciumele și vântul au dus, până hăt, departe, povestirile și legendele care s-au țesut și se vor mai țese. De farmecul lor ne-am înflăcărat și noi, urcând la Gârda de Sus.

Munții Apuseni, ce nume magic! Parcă ieri i-am văzut, atât de prezentă și clară este imaginea lor în mintea și sufletul meu. Apoi, Arieșul și Ampoiul, pietrele spălate de apele acestora, sclipirea pe unele dintre ele a argintului și aurului, brazii înalți cătând cerul și oamenii locului, atât de smeriți și bucuroși de oaspeți, pajiștile înveșmântate de atâtea flori multicolore, undeva, departe, tulnicul sunând, o energie ziditoare, liniștitoare, ce ne îndeamnă să luăm în piept aerul munților și să ne înfrățim cu cerul, sus, la Scărișoara...

Acestor minunății, și altora, le-am simțit pentru prima oară farmecul în vara anului 1978, când, alături de 10 elevi din Damian, un sat din câmpia nisipoasă a Dunării, cu oameni harnici, mulți cu origini transilvănene, am pornit pe drumul bătătorit de conducătorii răscoalei de la 1784 și de Avram Iancu și lăncierii lui în anii 1848-1849. Era un echipaj „Cutezătorii”, coordonat de cel care acum vă povestește, avându-l ca și comandant pe Eugen Safta, un elev foarte inteligent și silitor, mare iubitor de istorie, din nefericire plecat prea devreme dintre noi, ascultând și el această poveste în cer, lângă îngeri. După ce mocănița ne-a dus din Alba Iulia spre Zlatna, pașii noștri au bătut munții urmând văile Ampoiului și Arieșului, pe cărări înguste, uneori pe drumul județean, peste tot căutând nestematele acelor locuri.

Zlatna ne-a întâmpinat cu cei 2.000 de ani de istorie a mineritului și cu oamenii săi binevoitori. Abrudul ne-a sedus cu amintirile dureroase despre sângerările din anii 1848-1849. Peste tot stăruia nemișorată imaginea Iancului și a altor tribuni ai nației. Ajungând în inima Apusenilor, pe Valea Arieșului, oriunde ne-au purtat pașii, oamenii locului ne vorbeau cu sfială, blând, dar ademenitor, despre pietrele munților și despre sângele vărsat de înaintașii lor. Tot ținând drumul Arieșului, am ajuns în atâtea locuri încărcate de roadele istoriei, Albacul și Cărpinișul vorbindu-ne de Horea și Cloșca, ca apoi să ajungem la Vidra de Sus, acolo unde, așa cum spune și cântecul, *era și Iancu dus!* În satul lui Cloșca, preotul Șenilă Dumitru ne-a poftit în biserica satului, unde, de curând, doamna preoteasă împodobise lăcașul cu lucruri țesute de mâinile ei dibace. Acolo, pe scaunele de lemn din biserică, am ascultat cea mai frumoasă lecție de patriotism. Simțeam răcnetele moșilor care-și apărau fiecare creastă de munte și fiecare firisor de apă sau vale. Simțeam privirea abătută a Iancului când constata că oștenii săi sunt sleiți de lupte, dar și bucuria când recucereau din mâinile atacatorilor Abrudul sau alte așezări străbune. Ajungând la Câmpeni, peste tot,

oamenii locului ne-au primit cu mare bucurie, iar în internatul Liceului Silvic un moș bătrân ne-a vorbit despre Ioan Buteanu și Avram Iancu, arătându-ne împrejurimile unde prezența lor stăruia pe o inscripție sau pe un monument. Cum se putea încheia o asemenea zi decât ascultând seara, într-un local, în interpretarea fraților Pașca, cântecele când săltărețe, când tăgănate ale moșilor. A doua zi, am luat din nou munții la pas, strecurându-ne pe cărări umblate din vechime de moși, ajungând la Scărișoara, unde am ascultat povestea Iancului spusă de un bătrân de 87 de ani, pe nume Tolomei, al cărui tată îl cunoscuse pe „Crăișor”. Cu povestirile acestuia în suflet, apoi, am coborât pe firul apei ce ne-a dus la Vidra (comuna Avram Iancu), lângă casa Iancului. Iar, ca simțirea noastră să fie totală, a urmat lungul drum spre Țebea, cu „Gorunul lui Horea”, cu biserica ce vrea să atingă cerul și, desigur, cu mormântul Iancului. În multe alte locuri ale Apusenilor am ajuns atunci; din vechea, bogata și nepieritoare comoară a acestora am purtat cu noi până azi o cunună de nestemate, însă cea care strălucește astral este a Iancului, așa cum am simțit-o la Vidra, la Câmpeni, Abrud sau lângă mormântul său de lângă „Gorunul lui Horea”. E și motivul pentru care, în septembrie 2023, la aproape 200 de ani de la trecerea în eternitate a lui Avram Iancu, deșertăm trăistuța cu povești de suflet, ca un omagiu adus acestui sfânt ce veșnicește în panteonul neamului românesc.

Septembrie, 2023. Când aștern aceste gânduri, e o zi liniștită de toamnă, cu adieri mângâietoare de crizanteme și struguri copti. Îmi propun ca ele să fie ca un glas tainic al frunzelor neliniștite ce, odinioară, sfioase, înveleau „Gorunul lui Horea” din Țebea. Cu scurgerea vremii, trunchiul și crengile bătrânului gorun s-au tot frânt, frunzele abia mai prinzând viață primăvara, dar hlamida istorică a acestuia nu și-a pierdut farmecul, ea urmând să impresioneze în continuare veacurile. Ca prin vis, îi adulmec foșnetul și, odată cu el, tăcerea prelungită a unui neam încercat de furtuni de tot felul.

Să pot simți mai adânc sufletul acestuia, plutesc și eu pe o aripă de frunză tremurândă și încerc să ascult freacăta dimineții în panteonul sfânt al neamului românesc, care de peste două veacuri își are inima în Munții Apuseni. Azi vreau să simt din nou cum mă urmărește umbra eroică a „Crăișorului” Apusenilor, devenit mărgăritar de preț al nației întregi. Cum este și firesc, las deoparte otrava furtunii politice, care-mi îngheață sufletul ca un veșnic crivăț venind de aiurea. Ferecând-o definitiv în tenebrele unei peșteri, alerg pe pajiștea culturii naționale încercând să înțeleg binecuvântarea și dragostea lui Dumnezeu față de neamul nostru. De atâtea ori, în vremuri de furtună, Creatorul ne-a trimis, drept călăuze, tribunii nației, Avram Iancu întruchipând cu siguranță toată esența mitului național. Ca să nu tulburăm liniștea celui care a adormit cu gândul la binele nației sale, vom păși cu sfială pe urmele lăsate de acesta pe glia sfântă a neamului și, la fel, ca o șoaptă liniștitoare, vom încerca să înțelegem cum a luat naștere legenda care, cu trecerea veacurilor, se lățește și înflorește.

Până la înscrierea sa pe drumul perenității istorice, viața lui Avram Iancu a curs lin. Așa cum va spune Iuliu Maniu, la Câmpeni, în 1924, la Centenarul nașterii acestuia, Avram Iancu „a răsărit din necesitățile vremilor”. S-a născut în anul 1824, la Vidra de Sus, într-o familie de țărani cu stare, tatăl său, Alexandru, fusese jude comunal și paznic la păduri, câștigând mult respect printre ai săi și printre străini. La „vârsta potrivită”², va fi dat de tatăl său la școala din sat, apoi, după un an sau doi, este dat spre instruire la școala din Câmpeni. La vârsta de 13 ani, în 1837, tatăl său îl înscrie la gimnaziul din Zlatna, unde cursurile se făceau în limba latină, dar Avram Iancu „nu se resimte de greutatea limbilor străine”³, în toți anii

² Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1965, p. 22.

³ *Ibidem*, pp. 24-25. Limba latină, ca și limba germană, se „lipise” de adolescentul Avrămuș, fapt probat cu ocazia primirii lui Avram Iancu de către împăratul Austriei, cei doi conversând în ambele limbi. Vezi Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, București, 1924, p. 123.

găsindu-se printre elevii merituosi. În anul 1841, îl găsim la Liceul piariștilor din Cluj, urmând cursurile filosofice și juridice. „Era un student eminent, cu un exterior plăcut, modest, cu inima deschisă, sincer și cu caracter, avea mult temperament, dar era foarte tolerant cu alte națiuni și confesiuni, apoi ținea mult la parola cuvântului dat”⁴. În Cluj va avea colegi de studii viitori apostoli ai libertății românilor, între care Samuil Poruțiu, Al. Papiu-Ilarian, Ioan Buteanu, Ilie Măcelariu, Iosif Sterca-Șuluțiu etc. După absolvirea studiilor juridice, în anul 1846, încearcă să facă practică la teaurariatul țării din Cluj, dar este respins, nefiind nobil, după care se înscrie cancelist, practicant, la Tabla regească de la Târgu Mureș, în martie 1848 primind diploma de avocat. Europa tocmai fusese cuprinsă de flăcările revoluției. Tinerii „inteligenți” din Transilvania, între care și Avram Iancu, se dăruie cu totul acesteia.

De aici încolo curg faptele-i cele mari și legenda...

⁴ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cârpeniș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 4.

Sub făclia speranței. Adunarea de la Duminica Tomii (18/30 aprilie 1848)

Venise primăvara popoarelor. Ici și colo, după îndemnul flăcării aprinse în februarie 1848 la Paris, junii națiilor europene s-au aruncat în torentul ideilor de libertate, fiecare dintre ei purtând în suflet suferințele poporului din care-și trăgeau seva. Erau europeni prin aceeași simțire, dar, mai întâi, erau naționali, căci liniștea și aprinsul din sufletul lor erau liniștea și arsul celor de acasă. Când vecinii lor, tinerii revoluționari maghiari, au proclamat, la jumătatea lunii martie a aceluși an, dreptul sfânt al nației lor la libertate, tinerii români din Ardeal au fost cuprinși de un firesc entuziasm, bucuria libertății acestora fiind și bucuria lor, ca oameni ai adevărului, păcii și libertății. Așa se explică, în acel moment, sensul articolelor scrise de George Barițiu în *Gazeta de Transilvania* și în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și ale lui Timotei Cipariu în *Organul luminării*, iar în plan practic, participarea „inteligentei” din Ardeal la adunările din diferite orașe. Pe cerul albastru al nației plutea o mare speranță!

Speranțele tinerilor ardeleni într-o Europă scăpată de orice fel de tiranie s-au spulberat repede, căci, în martie 1848, Dieta maghiară de la Pojon (Bratislava de azi) a votat 31 de articole referitoare la o viitoare constituție a statului maghiar, care nu amintea nimic de dreptul celorlalte popoare din Ungaria, românii simțindu-se direct amenințați în speranțele lor naționale.⁵ Când, la 22 martie, s-a hotărât

⁵ Contemporan și participant la evenimentele din anii 1848-1849, Al. Papiu-Ilarian considera lucrările Dietei de la Pojon „un adevărat consiliu tiranic, cum să-i stingă pe toți slavii și românii și să-i topească în căldarea ungarismului”. Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 2, Viena, 1852 p. 4.

convocarea la Cluj a unei diete care să se pronunțe pentru unirea Transilvaniei cu Ungaria, alegerea pentru aceasta făcându-se tot pe baza legii electorale anterioare, conservatoare, doar în folosul maghiarilor, devenise o certitudine că unirea tuturor revoluționarilor, indiferent de etnie, clamată pompos de cei maghiari, devenise o vorbă goală. În timp ce în întreaga Europă adia zefirul libertății tuturor popoarelor, la Budapesta și în Dieta transilvană minți înflăcărâte concepeau planuri de viitor ce țineau mai mult de epoca lui Metternich, decât de timpurile cele noi, fiind „în opunere chiar și pornirii universale” de libertate națională pentru toți.⁶ Cu toate acestea, vântul libertății se abătuse și asupra așezărilor românești, iar în mediile intelectuale din Abrud, Blaj, Brașov, Cluj sau Sibiu fermentau ideile despre așezarea națiunii române din Ardeal în drepturile ei naturale și istorice. Sesizând „pericolul fatal” ce plana asupra națiunii române, marele spirit național, Simion Bărnuțiu, într-o primă declarație, din 25 martie 1848, a opus pretențiunilor minților înfierbântate ale revoluționarilor maghiari ceea ce-și doresc românii ardeleni: „congres național-român, libertate individuală prin ștergerea iobăgiei, libertate națională prin reaşezarea națiunii române în drepturile sale de a avea dregători și deputați naționali în dieta țării”. Cât privește uniunea cu Ungaria, Bărnuțiu declara că aceasta nu se punea în discuție până ce maghiarii vor recunoaște și vor trata românii ca națiune liberă. Tinerimea studioasă a multiplicat proclamația și așa „se lăți în toate unghiurile țării”. Reluată în 26 martie 1848, declarația lui Bărnuțiu referitoare la naționalitate devenise îndată temă de dezbatere a intelectualilor ardeleni, care începuseră să o difuzeze în lumea orașelor și satelor, în scurt timp efervescența ideilor de libertate națională și socială ajungând la fiecare clăcaș român, din toate părțile Transilvaniei.⁷ „De la vlădică până la opincă” era aceeași simțire, poporul român din Transilvania avea de acum conștiință națională, era o națiune. De la

⁶ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 97.

⁷ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplări contemporane*, Sibiu, 1913, p. 16.

sfârșitul lunii martie 1848, raporturile dintre revoluția maghiară și cea românească din Ardeal s-au schimbat radical. Spiritele luminate românești ardeleni au înțeles că aprinderea ideilor de libertate trebuie să sensibilizeze inima fiecărui român, debaterile intelectuale neputând ține loc energiei populare, care să le dea forță și reprezentativitate. În acest moment, intră pe poarta istoriei tinerii aprinși de flacăra libertății, protagoniști fiind avocații Avram Iancu și Al. Papiu-Ilarian de la Târgu Mureș, Ioan Bran de la Brașov, Ioan Buteanu de la Cluj, George Barițiu din Brașov, Simion Bărnuțiu din Brașov, Simion Balint de la Abrud și mulți alții. Apeluri nenumărate se vor îndrepta către ardelenii de peste munți de a se întoarce acasă și de a pune umărul la izbânda revoluției, acestea având un firesc ecou în inimile ardelenilor, mulți dintre aceștia răspunzând chemării, precum Ioan Axente Sever, August Treboniu Laurian sau Florian Aaron.

Cât îl privește pe Avram Iancu, faptele sale din timpul revoluției române au intrat în conștiința publică chiar din acele zile înveșmântate în speranțe și deziluzii.

În ziua de 25 martie 1848, câțiva canceliști români de la Tabla Regească din Târgu Mureș au fost invitați de revoluționarii maghiari din oraș să „subscrie” o petițiune către împărat, între care cea mai importantă doleanță era „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria. În atmosfera de mare înflăcărare a etnicilor maghiari s-a auzit glasul lui Al. Papiu-Ilarian: „Și eu subscriu această petițiune, dar o subscriu ca român... și aceea în speranța că se va șterge iobăgia fără nicio desdăunare nici din partea țăranilor, nici din partea statului, căci, după dreptate, țăranii ar avea dreptul de a pretinde desdăunare de la aristocrația unguri, pentru nedreptățile de secole, prin care le-ați uzurpat drepturile cele neînstrăinate omenești... se vor respecta și garanța toate naționalitățile și limbile din Ungaria și Transilvania... se va realiza o egalitate deplină politică și civilă...”⁸ Numai rostirea

⁸ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 103.

cuvântului „român” a provocat „un zgomot sălbatic între unguri”⁹. Fiind încurajat de colegii săi, un alt cancelist român, Samuil Poruțiu, „căpătând vorba între vivate zise: «Fraților, pentru ce pretindeți a fi toate numai ungurești, pentru ce chiar și Dumnezeu unguresc? Să zicem și să jurăm pe Dumnezeul popoarelor!»¹⁰ Reacția majorității participanților a fost antiromânească, mai puțin a delegaților sașilor. În timp ce tinerii revoluționari români au plecat din adunare abătuți din pricina ofenselor colegilor revoluționari maghiari, peste 200 de tineri maghiari și secuți, cu torțe în mână, exaltați, au colindat străzile orașului strigând: „Trăiască Uniunea! Trăiască Kossuth! Trăiască Ungurii! Uniune sau moarte! Să ne unim cu Țara Ungurească”, totodată intonând imnul lui Petőfi: „Jurăm pe Dumnezeul Ungurilor că robi mai mult nu vom fi!”. Deși, condiționat (acordarea unei „libertăți universale”, în toate domeniile pentru toți cetățenii), Avram Iancu semnase alături de Ilarian și Poruțiu petiția redactată de colegii revoluționari maghiari, multe idei s-au adunat atunci în mintea tânărului avocat și a colegilor săi canceliști, speranța într-o primăvară a tuturor popoarelor începând să se destrame.

În seara zilei de 26 martie 1848 a sosit de la Blaj tânărul teolog Nicolae Bîrlea, care a transmis tinerilor revoluționari din Târgu Mureș că și acolo se țineau conferințe și adunări și că toți (junimea școlară, profesorii și alți români) „erau învoiați în punctul naționalității”, dorind să știe ce fac tinerii din Târgu Mureș ca să „să lucreze cu toții în unire”. Tot Bîrlea le-a adus un exemplar din proclamația din 25 martie 1848 a lui Simion Bărnuțiu.¹¹ După ce ascultaseră cuvintele celui sosit din cetatea sfântă a speranțelor românești, vreo treizeci dintre participanți s-au adunat în casa cancelistului Avram Iancu, cugetând la mișcarea națională care

⁹ Avram Iancu și Adunarea de la Duminica Tomei și cea din 3-5 mai 1848 (I), în *Familia*, VIII, nr. 42/15 octombrie 1872, p. 494.

¹⁰ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 104.

¹¹ *Ibidem*, p. 107.

cuprinsese tot mai multe așezări transilvane. Calea era una singură: solidarizarea cu proclamația lui Bărnuțiu și respingerea în mod categoric a unirii Transilvaniei cu Ungaria. Atunci a răsunat ca un tulnic vocea lui Iancu. Un „NU” răspicat unirii a aprins inimile tinerilor canceliști. Ce-ar fi dacă peste o săptămână s-ar aduna românii într-o mare adunare chiar în orașul unde se aprinsese deja flacăra libertății? În cele din urmă toți cei prezenți, „cu un cuget și cu o inimă își ridicară mâinile în sus și cu însuflețire română strigară: Ne jurăm fraților ca pe Duminica Tomii, prin foc și apă, prin toate pericolele vieții vom conveni la Blaj... pentru mântuirea națiunii noastre”.¹² Cum tinerii studioși din Blaj urmau să plece acasă de Paști, li s-au înmănat hotărârea acestei micuțe adunări din casa lui Avram Iancu și textul proclamațiilor lui Bărnuțiu și ale profesorului Aron Pumnul, aceștia ducându-le în așezările lor.

La începutul lunii aprilie, „niciun jurat” român nu se mai afla în Târgu Mureș, împărțindu-se „ca niște apostoli ai românismului” în toată Transilvania.¹³ Nici nu se putea altcumva, căci în acele zile cine nu purta pe braț cocarda ungurească primea cele mai „joase calomnii”. Între adunarea din 25 martie de la Târgu Mureș și Adunarea de la Duminica Tomii, „inteligentia discuta cauza uniunii, tinerimea pe lângă acest lucru cu toate puterile în contra piedicilor ce le puneau guvernii în contra adunării...”¹⁴ În toate părțile Transilvaniei „poporul era pus în mișcare de tinerime.”¹⁵

Avram Iancu pornește și el spre Abrud, acolo unde, până la sosirea acestuia, Ioan Buteanu convocase în ziua de 3 aprilie 1848 o adunare la care au participat cam 150 de persoane. Celor prezenți li s-a comunicat hotărârea tinerimii române luată în adunarea de la Cluj din 28 martie. În acea fază a revoluției, aceștia își propuseseră

¹² *Ibidem*, p. 108. Vezi și *Organul Luminării*, nr. 66/31 martie 1848.

¹³ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 109.

¹⁴ *Ibidem*, p. 114.

¹⁵ *Familia*, VIII, nr. 42/15 octombrie 1872, p. 494.

„recunoașterea de către guvern a municipiului românesc și a naționalității române”, adică dreptul la autonomie al acestora. Până a ajunge în Abrud, Avram Iancu a colindat satele de pe Arieș, peste tot chemând moșii la adunare, explicând scurt, dar precis, ce vrea acum națiunea română. Atunci s-a auzit glasul hotărât al Iancului de a duce la izbândă idealul național, iar moșii au dat pentru prima oară crezare vorbelor acestuia, cu aceeași încredere dată cu peste 60 de ani în urmă conducătorilor revoluției de la 1784. Aceasta fost prima imagine ca revoluționar a Iancului în Țara Moșilor. El câștiga încrederea muntenilor cărora le spunea că ei sunt națiunea, la rândul-i fiind purtat de avântul lor. În ziua de 6 aprilie 1848, la adunarea moșilor din Câmpeni, Avram Iancu a înflăcărat pe cei prezenți cu speranța dobândirii libertății naționale, rugându-i și îndemnându-i să vină în număr cât mai mare în Duminica Tomii, în cetatea Blajului. La întrunirea din 6 aprilie din Câmpeni, Iancu își asumă rolul de lider al moșilor, însărcinând pe alți fruntași din satele Apusenilor să „lățească” veștile despre orânduita adunare peste toată țara moșilor. Moșii au privit cu încredere pe tânărul blajin, cu ochi albaștri ca și cerul, care se înflăcăra la fiecare rostire a cuvintelor adevăr, dreptate și libertate, mai ales că acesta vorbea pe înțelesul lor, iar pentru locuitorii Apusenilor redobândirea vechilor drepturi și ștergerea iobăgiei se identifica cu această triadă a gândirii lui Avram Iancu. Aprinderea flăcării „dreptății, egalității și frățietății” a găsit suflarea din Apuseni pregătită sufletește, în ea sălășluind de la 1784 conștiința independenței naționale și social-economice, pentru care deveniseră martiri Horea, Cloșca și Crișan. „A trebuit numai o adiere a vânturilor turburi din apus și îndată creștetul Munților Apuseni au tresărit, ca și când el ar fi prins întâi vrăjita adiere revoluționară.”¹⁶ Cu „toată blândețea firei sale a știut să scormonească în sufletul muntenilor săi dorul de răsunare a suferințelor îndurate de veacuri”.¹⁷ Prin cei prezenți la

¹⁶ Avram Iancu, în *Cosinzeana*, VI, nr. 17-18/30 septembrie 1922, p. 259.

¹⁷ *Ibidem*.

adunare, vestea s-a răspândit cu iuțea fulgerului pe toate văile și piscurile munților. Asemenea lucrau și ceilalți tineri atleți ai luptei naționale, între aceștia Ioan Buteanu, cunoscut avocat român printre moști, „ținut adunări de români în munte și-i însufleți pentru cauza națională”.¹⁸ Alături de Ioan Buteanu, în numai 2-3 zile, Iancu a reușit să sensibilizeze și să învioreze energia ce zăcea în fiecare moș, aceștia hotărând să-l însoțească la Adunarea de la Duminica Tomii, îmbrăcați ca de sărbătoare.

Românii ardeleni, din toate categoriile sociale, fuseseră cuprinși de frenezia dobândirii libertății; dacă țaranii cugetau cum să vină în număr cât mai mare la Adunarea din Duminica Tomii, tineretul revoluționar studios lucra din plin la „chestiunea uniunii”, căutând argumente de nezdruccinat pentru respingerea ei, în același timp gândind cum să contracareze intențiile guvernului de a împiedica ținerea adunării. Călătoria tinerimii române, în fruntea căreia se afla Avram Iancu, în acele zile, de-a lungul și de-a latul pământului transilvan, se asemena cu cea a apostolilor lui Iisus, arătându-le românilor că ziua mântuirii a sosit, că de acum înainte soarta națiunii române e doar în mâinile ei. În puține zile câte mai erau până la data sorocită adunării, vestea tinereții ei ajunsese până în cele mai îndepărtate locuri ale Ardealului. În tot acest timp, încercând să oprească șuvoiul revoluționar, să împiedice ținerea Adunării de la Duminica Tomii, prin găzile naționale maghiare și prin soldații secui, guvernul a luat măsuri represive.

Arestarea agitatorilor, punerea în urmărire a „intelenților”, arestarea, întemnițarea și pedepsirea țăranilor români, care nu-și mai onorau obligațiile au ridicat în primăvara anului 1848 un „zid despărțitor” între poporul român și maghiarii din Transilvania. Cu toate acestea, măsurile represive luate au sporit elanul revoluționar al tribunilor poporului, tinereții revoluționari, în frunte cu Avram Iancu și Al. Papiu-Ilarian, intensificând propaganda în rândul

¹⁸ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 110.

„robotaşilor”, care se energizează și își urmează cu încredere sporită apostolii. Câtă naivitate era atunci chiar în rândul nobililor unguri vedem dintr-o propunere a baronului Vesselényi de a determina pe țărani români să nu participe la adunare promițându-le diminuarea robotei la o zi cu vitele și la două cu mâinile. Tinerimea română revoluționară era decisă să consulte poporul asupra căii de urmat. Cei mai mulți dintre revoluționari insistau asupra convocării unei mari adunări, data acesteia fiind stabilită la Sibiu, într-o ședință de consistoriu, la care a participat și Avram Iancu. Guvernul, pe principul „divide et impera”, a aprobat adunarea pentru 3/15 mai 1848, socotind că va împiedica pe români să participe la Adunarea din Duminică Tomii. În prealabil, acesta încercase să aprobe câte o adunare pentru fiecare confesiune românească, ceea ce revoluționarii români nu au acceptat. În acest fel, fără să-și fi propus, guvernul a ușurat românii ținerea a două adunări, una aprobată prin circulară legală, pentru 3/15 mai 1848, și a doua, cea hotărâtă de canceliștii români în casa lui Avram Iancu din Târgu Mureș.

După ședința de consistoriu de la Sibiu, Avram Iancu ia drumul Apusenilor; pe oriunde trecea anima masele cu elanul său revoluționar, îndemnându-le să-și urmeze conducătorii, iar dimensiunea sa de arhanghel al dreptății sporea. În numai câteva zile, Iancu devenise în ochii muntenilor săi conducătorul în care-și puneau toate speranțele.

După cum scriau jurnalele vremii, adunarea din 30 aprilie 1848 din Duminică Tomii a fost de un „nespus folos” pentru cauza națiunii române, „fără această adunare, poporul român nu se putea informa de bunăoară asupra trebuințelor sale... el nu ajungea la acea însuflețire națională și nici nu câștiga încrederea în puterea sa”.¹⁹ Așadar, agitația tinerimii studioase a continuat, românii fiind sfătuiți să vină, cu mic, cu mare, la Blaj, în Duminică Tomii. Aducerea unei oștiri în jurul Blajului, tragerea podurilor de peste Mureș și Someș și multe

¹⁹ Avram Iancu și Adunarea de la Duminică Tomiei și cea din 3/15 mai 1848 (II), în *Familia*, VIII, nr. 43/22 octombrie 1872, p. 505.

alte încercări nu au oprit mulțimea de români să pornească spre Blaj, trecând înot râurile, ocolind locurile unde ar fi fost opriți de autoritățile maghiare.

Sosise și ziua rânduită adunării. La revărsatul zorilor, câțiva zeci de țărani români, cu merinde în traistă, sosiseră lângă catedrală. Pentru că un profesor susținător al „uniunii” cu Ungaria îndemna țărani veniți la adunare să se întoarcă acasă, Al. Papiu-Ilarian, care venise printre primii la adunare, le-a ieșit în cale îndemnându-i să stea pe loc pentru că, în scurt timp, precum pâraiele după ploaie, vor curge, râuri, râuri, alți români. În scurt timp, din toate direcțiile, îmbrăcați ca de sărbătoare, grupuri, grupuri, oamenii se îndreptau spre catedrală, acolo unde tribunii nației începuseră să le spună motivul pentru care au fost chemați. Încă nu sosise clipa cea mare a acelei zile! Deodată, pe la ora zece, ca un zvon de vânticel de primăvară, s-au auzit chiote de bucurie și cântece izvorâte din tălângi și fluier, iar miracolul s-a produs. În fruntea moșilor, călări, Avram Iancu și Ioan Buteanu grăbeau spre adunare. Mulțimea a răspuns prin aplauze și urări, alergând în întâmpinarea muntenilor veniți la adunare ca la o nuntă, cu chiote și voie bună. După cum vor spune martorii oculari, poporul a purtat în triumf pe oamenii săi până în fața catedralei, „între răsunete de bucurie și vivate pentru împărat, națiunea română și oamenii poporului”²⁰ De pe pietrele acesteia, Iancu, Ilarian și Buteanu au salutat mulțimea, cuvintele lor fiind ascultate în liniște și smerenie, niciun freamăt tulburându-le.²¹ De la prima întâlnire, poporul român din Transilvania s-a simțit atras de acest muntean plin de grație, dar și înflăcărat pentru idealul mulțimii. După ora zece, câți au putut încăpea, cei veniți la adunare au intrat în catedrală și au mulțumit lui Dumnezeu pentru această zi minunată. După ce, de prânz, s-au ospătat cu merindele

²⁰ *Ibidem*, p. 141.

²¹ *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, 3, București, 1982, p. 62.

din traistă, mulțimea entuziastă a revenit în piață, unde au aflat că un deputat al românilor din Sibiu a venit să participe la adunare. După cum avea să scrie *Organul luminării*, preluat și de *Gazeta de Transilvania*, în mijlocul celor 6.000 de participanți a sosit Simion Bărnuțiu, iar atmosfera a fost una epopeică: „Mișcarea entuziastă a poporului, vivatele și fluturările pălăriilor sporeau ca zgomotele și undele mării”.²² Un alt martor al evenimentelor va scrie: „Când am ajuns în drept cu mănăstirea, ne-a cutreierat un strigăt ieșit din mii de guri, sunet ce venea din Câmpia din dosul Blajului... Am ajuns pe dâlma bisericeții Ce privești! Miile de Români își aruncau pălăriile în aer și, între strigăte entusiastice de «Vivat», duceau pe Bărnuțiu în triumf la Blaj. Întâmpinând mulțimea, amicii și cunoscuții ne îmbrățișau, ne sărutau, dar nu grăiau un cuvânt, ci lăcrămau numai. Noi, de asemenea, îmbrățișându-i vărșam lacrimi de bucurie, înotam în fericire, cum nu mai gustasem până atunci”.²³ Cu ochii lucind de fericire, pași atunci Bărnuțiu spre tribună și îndată, printr-o aleasă și de suflet interogare, asupra sa și asupra mulțimii, își începu discursul: „Ce judecați, fraților! Au, dacă presimțesc rândunelele apropierea verei și a iernei și animalele furtuna cea grea, și dacă unii oameni își spun mai înainte chiar și ora morții, o națiune întreagă să nu presimtă primejdia ce o amenință? Un popor întreg să stee nemișcat ca peatra, când îi bate ora fericirei, și să tacă ca un surd și mut, când i se trage clopotul de moarte?”.²⁴ După care a glăsuțit ceea ce mulțimile doreau să audă: „A venit timpul să se șteargă iobăgia și românii încă să se pună în drepturile ce li se cuvin ca unei națiuni”.²⁵ Din om în om, cuvintele au ajuns la urechile fiecărui, ducând mulțimea în delir.²⁶

²² *Gazeta de Transilvania*, XI, nr. 34/26 aprilie 1848, p. 142.

²³ *Tribuna Poporului*, II, nr. 78/26 aprilie 1898, p. 383.

²⁴ *Tribuna Poporului*, II, nr. 87/9/21 aprilie 1898, p. 424.

²⁵ Al. Papiu-Ilarian, *op. cit.*, 2, p. 145.

²⁶ *Avram Iancu și Adunarea de la Duminica Tomei și cea din 3/15 mai 1848* (III), în *Familia*, VIII, nr. 44/29 octombrie 1872, p. 518.

Îndemnându-i pe cei prezenți să asculte de cei care i-au chemat la adunare, Bărnuțiu i-a rugat, ca până la marea adunare din 3 mai, să cugete și să înțeleagă cele auzite acolo.

La prima adunare a românilor de la Blaj, suflul lui Iancu a depășit zona Munților Apuseni. Înfierbântați de spusele episcopului și ale altor intelectuali, de pe pietrele catedralei, Iancu și Buteanu au glăsuțit simplu, în limbajul poporului, despre timpurile ce au sosit și despre ce vrea națiunea română de la fiecare, astfel că cei prezenți au implorat pe episcop să le fie învățători Iancu, Buteanu și alți tineri, sporindu-i în venerație ca și pe marele spirit al timpului, Simion Bărnuțiu. Văzând flăcările speranței ce izvorau din ochii participanților, identificându-se cu ei, Iancu, la Duminica Tomii, întărea un crez ce-i stăpânea suflarea: Țăranii sunt poporul! Dacă, până la Duminica Tomii, Iancu fusese fiul Apusenilor, după aceea, acesta a devenit legendă vie în satele din munți ca și în satele din câmpie și din podișul transilvan. Cum au dovedit anii următori, în ochii poporului va stărui continuu imaginea Iancului de la Duminica Tomii. După încheierea adunării, Avram Iancu, Buteanu și Al. Papiu-Ilarian au luat înscrișuri de la autoritățile prezente despre comportamentul exemplar al românilor prezenți la cea dintâi mare adunare a națiunii. Până seara târziu, „junii oratori” și mulțimea adunată au sărbătorit prin joc și cântec ceea zi memorabilă, a doua zi, luni dimineața, fiecare văzându-și de drumul său spre casă, purtând în suflet cele auzite și văzute.

Iancu și Buteanu s-au reîntors în munți, peste tot pe unde treceau comunicând hotărârile luate la Duminica Tomii, contribuind la lărgirea spiritului revoluționar al muntenilor. Revenind fiecare la casele lor, cei participanți la adunare vor împărtăși trăirile simțite la Blaj, atribuind lui Iancu virtuțile neînfricătorilor apostoli și ale arhanghelilor. Acea imagine a lui Iancu va străbate de atunci deceniile și veacurile: „Purta (Iancu) un cojoc albastru, cu blană de miel pe margini. O simplă pălărie neagră cu pene de cocoș pe ea. În figura lui